

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ.

В статтє проанализированы подходы к решению проблемы умственного развития учащихся в различные исторические эпохи, а также их влияние на разработку и внедрение современных технологий образования, ориентированных на личность учащегося.

Розвивається не саме мислення, а людина, і в міру того, як вона піднімається безпосередньо шляхом дії на вищу сходинку, піднімаються її свідомість та мислення. Як складний соціально-історичний феномен, мислення вивчають багато наук, а саме: теорія пізнання, логіка, психологія, мовознавство та інші. Педагогіка, у свою чергу, розглядає залежність розвитку мислення від пізнавальної діяльності.

Задача розвитку мислення в свою чергу потребує зміни технологій освітнього процесу з метою визнання учня справжнім суб'єктом такого процесу.

Мета даної статті: проаналізувати, як розв'язувалася у педагогіці проблема розумового розвитку дитини у різні історичні періоди. Завдання дослідження: виявити ідеї на яких ґрунтується розв'язання проблеми розумового розвитку, визначити місце і роль історичних надбань педагогіки у процесі формування всебічно розвиненої особистості учня сьогодні.

У педагогіці в усі часи приділялась особлива увага проблемі розумового розвитку дитини.

В епоху Античності навчання й виховання передбачали гармонійну єдність інтелектуального, фізичного, морального та естетичного розвитку людини. Видатний слов'янський педагог Ян Амос Коменський ("Велика дидактика", 1632) вбачав успішний розвиток дидактичних принципів як відповідність віковим особливостям учнів, перехід у викладенні від легкого

до складного, від загального до конкретного. Ідеї розвивального навчання народилися в епоху гуманізму. Так, створюючи теорію елементарної освіти, Й.Г.Песталоцці конкретизує структуру його змісту. Серед структурних елементів він виділяє елементарну інтелектуальну, елементарну моральну, елементарну фізичну і трудову освіту. Першочергового значення педагог надає елементарній інтелектуальній освіті учнів. Й.Г.Песталоцці писав: "Елементарна інтелектуальна освіта - це правильний всебічний і гармонійний розвиток розумових задатків людини, що забезпечують інтелектуальну самостійність і прищеплення їй певних розвинутих інтелектуальних навичок" [9]. Він був прихильником розвивального навчання.

Далі ідея розвивального навчання набула теоретичного обґрунтування у працях І.Ф.Гербарта, А.Дістервега, Г.Шаррельмана та інших. Головним положенням дидактики розвивального навчання А.Дістервега є збудження розумової активності учнів [3]. Послідовник Й.Г.Песталоцці І.Ф.Гербарт [2] розвивав думку про навчання, яке має ґрунтуватися на багатосторонності інтересів, які спираються на досвід, котрий розуміється ним як ознайомлення з навколишніми предметами і стосунками з людьми. На думку Г.Шаррельмана [7], школа мала стати трудовим співтовариством дітей, які під керівництвом учителя прагнуть досягти самостійно поставленої мети.

Збагачення ідеї розвивального навчання знаходимо в працях вітчизняних учених К.Д.Ушинського, В.О.Сухомлинського [4].

Наприклад, К.Д.Ушинський під гармонійно розвиненою особистістю розумів людину, в якій поєднані розумова зрілість, моральна досконалість і фізична розвиненість, причому автор явно підкреслював нарівні зі знаннями роль умінь, які протягом усього життя людини дозволяють їй здобувати нові знання, підійматися на більш високий щабель розвитку. Ідея всебічно розвиненої особистості є центральною в педагогічній системі В.О.Сухомлинського. У праці "Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості" він пише: "Праця і тільки праця – основа всебічного розвитку особистості. Не може бути й мови про всебічний розвиток, якщо людина не

пізнала радості праці" [10]. Таким чином, висловлена ідея про роль праці у всебічному розвитку особистості є певною мірою продовженням ідей, проголошених К.Д.Ушинським у роботі "Праця в її психічному і виховному значенні". І якщо К.Д.Ушинський однаково цінував і знання, і уміння, то В.О.Сухомлинський у всебічному розвитку особистості першорядного значення надавав розумовому вихованню. Той, хто вийшов зі стін школи, може чогось і не знати, але він має бути розумною людиною [7, 8].

Отже, проголошені ідеї гармонійного розвитку особистості безпосередньо пов'язані з питанням формування в учнів інтелектуальних умінь і розглядаються як компонент єдиного педагогічного процесу, побудованого на засадах особистісно орієнтованого навчання й виховання.

У радянській педагогіці питаннями розумового розвитку займалися Л.С.Виготський, Л.В.Занков, Д.Н.Богоявленський, Н.О.Менчинська та інші. До вивчення та визначення поняття розвитку ці дослідники підходять із різних точок зору і теоретичних позицій, а саме: Л.В.Занков (розвиток мисленнєвої діяльності й практичних дій); Я.А.Пономарьов (особливості внутрішнього плану дій); Н.О.Менчинська, З.І.Калмикова (узагальнення відношень); Д.Б.Ельконін (засвоєння системи наукових понять залежно від мисленнєвих процесів), І.Г.Єрмаков (діяльність і пізнання); Л.С.Виготський (єдність навчання й розумового розвитку); П.П.Блонський (залежність розвитку мислення учнів, його способів і форм від змісту шкільного навчання); О.В.Запорожець (роль практичних дій в утворенні узагальнень); В.В.Давидов, О.В.Скрипченко (розумовий розвиток та шкільне навчання).

Л.С.Виготський підкреслював, що центральне питання розумового розвитку – це формування усвідомленості й достатності. Своє положення про те, що навчання має йти попереду розвитку, він підкріплює ідеєю про "зону найближчого розвитку". Навчання тоді стає ефективним для розвитку, коли воно "не плентається у хвості розвитку, а випереджає його і тягне його за собою" [1]. Спираючись на вчення Л.С.Виготського, О.М.Леонт'єв, Д.Б.Ельконін, В.В.Давидов, Л.В.Занков, Н.О.Менчинська, П.Я.Гальперін

розробили теоретичні основи навчання, які сприяють розвитку інтелектуальної, вольової, емоційної та мотиваційної сфер особистості.

Психолого-дидактичні дослідження багатьох колективів учених під керівництвом П.Я.Гальперіна, В.В.Давидова, Д.Б.Ельконіна, Л.В.Занкова, О.В.Запорожця, Н.О.Менчинської, Н.Ф.Тализіної та інших привели до єдиного основоположного висновку: пізнавальні можливості учнів практично невичерпні, і більшість із них піддається цілеспрямованому формуванню через якісні істотні зміни процесу навчання і його змісту.

Глибоко проаналізувавши традиційне навчання і практику, Л.В.Занков дійшов висновку, що вони не є оптимальними для розвитку. Він зазначав, що для розумового розвитку важливо нагромаджувати не тільки фонд знань, але й свого роду інтелектуальні уміння, до яких належать добре "відпрацьовані" і міцно закріплені розумові прийоми, операції [5]. "Дидактика зараз уже не може обмежуватися сферою знань і навичок, якою б важливою не була ця сфера, – писав Л.В.Занков. – Необхідна розробка науково-педагогічних засад такої побудови навчального процесу, яка давала б оптимальний результат у розвитку школярів. Це означає, що треба знайти нові принципи, правила, вимоги, що відповідали б цьому завданню... Завдання полягає не в тому, щоб здобувати який-небудь результат, а в тому, щоб досягти максимальної ефективності навчання для розвитку школярів" [5].

Слід зазначити, що навчально-пізнавальна діяльність – суспільно важлива і провідна діяльність у соціальному житті школяра, вона супроводиться внутрішнім психічним процесом засвоєння учнями навчальної інформації. Правильна організація пізнання, спілкування й праці – найважливіша умова для успішного функціонування навчального процесу з метою всебічного розвитку. Так, у працях Г.С.Костюка розкривається діалектичний взаємозв'язок навчання й психічного розвитку, з'ясовується як кожен із цих процесів створює передумови для успішного перебігу іншого. Щоб навчання йшло попереду розвитку, треба організовувати учнів на роботу з новими пізнавальними й практичними завданнями, при цьому

необхідно озброювати учнів засобами розв'язання цих завдань. Водночас навчання спирається не тільки на те, що вже досягнуто дитиною в ході її розвитку, а й на її потенційні можливості, котрі, як підкреслював Г.С.Костюк, завжди ширші від їх реалізації.

При цьому автор наголошує на ряді чинників, які обумовлюють розвивальний ефект шкільного навчання, а саме: необхідність навчати учнів процесам навчання; динамічність структури навчальної діяльності; виховання в учнів повноцінних мотивів учіння; виявлення й врахування індивідуальних відмінностей у здатності дітей до навчання [6].

Сучасне навчання передбачає насамперед розвиток творчих можливостей учнів на матеріалі засвоєних знань і умінь. Розвиток реальних інтелектуальних сил школярів є можливим, якщо навчати їх таких творчих пізнавальних структур: як, бачення проблеми, знаходження альтернативного способу її розв'язання. Тому вирішення питань розвитку творчих можливостей учнів під час навчально-пізнавальної діяльності висуває певні вимоги до її організації, а саме:

- зберігати основну функцію пізнавальної діяльності – прагнення до нового таким чином, щоб новий об'єкт починав уходити в коло пізнавальної сфери особистості відповідно до її минулого досвіду і викликав через це конкретні мотиви діяльності;
- стимулювати навчально-пізнавальну діяльність школяра характером відносин, які установлює педагог у процесі навчання;
- робити джерелом знань суб'єкта його власну пізнавальну діяльність, в організації якої враховувати зв'язки між наявністю творчих здібностей і виробленням умінь.

Підсумовуючи слід зробити висновок, що в умовах удосконалення системи сучасної національної освіти проголошені ідеї знаходять своє відображення в теорії особистісно орієнтованого навчання, спрямованого на формування інтелектуально-розвиненої особистості, здатної самостійно мислити й приймати рішення. Це дає можливість характеризувати

особистісно орієнтоване навчання як фактор формування розвиненої особистості, зокрема її інтелектуальних умінь, і водночас потребує від школи використання таких технологій навчання, які б передбачали зміни пріоритетів, створення нового образу, здатності формувати новий тип мислення, нове розуміння людиною свого місця в суспільстві, виховувати самостійну компетентну особистість, здатну логічно мислити, приймати рішення й нести за них відповідальність. розвиток особистості.

Література.

1. Выготский Л.С. Мышление и речь Собр. сочинений: в 6-ти т. – Т.2. – М.: Педагогика, 1982. – С. 5-361.
2. Герbart И.Ф. Избранные педагогические сочинения. Т.1. – М.: Учпедгиз, 1940. – 292 с.
3. Дістервег А. Вибрані педагогічні твори. – М., 1956. – 374 с.
4. Егоров С.Ф. Хрестоматия по истории школы и педагогики в России (до Великой Октябрьской социалистической революции). Учебное пособие для студентов пед. институтов / Под ред. д-ра пед. наук, профессора Ш.И. Ганелина. Сост. и автор вводных очерков канд. пед. наук С.Ф. Егоров. – М.: Просвещение, 1974. – 523 с.
5. Занков Л.В. Избранные педагогические труды. / АПН СССР. – М.: Педагогика, 1990. – 424 с.
6. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. – К.: Радянська школа, 1989. – 608 с.
7. Левківський М.В. Історія педагогіки: Навчально-методичний посібник. – Житомир: ЖДПУ, 2003. – 188 с.
8. Педагогическая энциклопедия. Глав. редактор: И.А. Каиров и др., в 4 т., М.; Сов. Энциклопедия, 1968. – Т.4: Сн-Я. – 912 с.
9. Песталоцци И.Г. Памятная записка парижемским друзьям о сущности и цели метода // Избр. соч.: В 2 т. – М., 1981. – Т. 1. – С. 222.
10. Сухомлинский В.А. Избранные произведения в 5-ти т. – К.: Рад. школа, 1989. – Т.1. – 686 с.